

Simon Beáta

Hadikórházak Zala megyében 1942–1945-ben

A hátszág felkészítése szükség esetén a hadikórházak fogadására már a második világháború elején elkezdődött a honvédség kiegészítő szerveként működő Magyar Vöröskereszt gyűjtőakcióival, szervezőmunkájával, önkéntes ápolónői tanfolyamaival.

A hátszágba szállított sebesültek ellátását a békeállományú intézetek végezték, melyek munkáját vöröskereszt és honvéd hadikórházak felállításával segítették. Zalában a háború előtt egy csapatkórház működött, 1942–1943-ban két vöröskereszt és három honvéd hadikórházat telepítettek a vármegye területére, melyek közül az alábbi írás a zalaegerszegi 527. honvéd hadikórház és az annak részlegeként működő 237. vöröskereszt hadikórház működését mutatja be részletesebben.

Magyarország hadművelleti területté vált 1944 őszére, több csapatkórház áttelepült a nyugati országrészbe, néhány közülük átmenetileg Zala megyében tartózkodott. A tábori és hátszági egészségügyi intézmények 1945 márciusára elhagyták az országot.²

Katonai kórházak Zala vármegyében a második világháború idején

Zala vármegyében békeállományú kórház volt az 1940–1941-ben dr. Péri János II. osztályú főtörzsorvos, 1942–1944-ben dr. Endrei Arisztid orvos alezredes parancsnoksága alatt működő nagykanizsai magyar királyi honvéd csapatkórház, mely a háború végén kitelepült a németországi Kronachba.³ Nagykanizsán a katonai barakk-kórházban, a városi közkórházban és a vöröskereszt hadikórház részére átalakított épületekben mintegy hatszáz sebesültet ápoltak 1944. szeptember végén, valamennyien az erdélyi harcokban sérültek, betegedtek meg.⁴

A Magyar Vöröskereszt hadikórházainak teljes hálózata a hátszágban 1943 végére alakult ki 94 intézménnyel, 17.400 ágylétszámmal. Zala megyében Nagykanizsán és Zalaegerszegen létesítették a 234.,

¹ A tanulmány a „Megszállástól megszállásig. A második világháború és következményei Zala megyében, 1944–1947” című tudományos konferencián Zalaegerszegen, 2021. június 16-án elhangzott előadás szövegének bővített, jegyzetekkel kiegészített változata. A kutatómunkámhoz nyújtott önzetlen segítségéért ezúton is köszönetet mondok dr. Kiss Gábor őrnagynak, a Hadtörténelmi Levéltár levéltárvezetőjének.

² HL repertórium 2003. 35. p.

³ HL segédlet 78. p.

⁴ ZK 1944. szept. 30. (222. sz.) 3. p.; ZU 1944. okt. 6. (227. sz.) 3. p.

A zalaegerszegi közkórházban 1940 szeptemberében kezdődő hathetes vöröskeresztes önkéntes ápolónői tanfolyam hallgatói és oktatói. Az első sorban balról a harmadik Czobor Mátyás nyugalmazott polgármester, a zalaegerszegi Vöröskereszt fiókegylet elnöke, középen Janszó Benedek kórházigazgató, mellette jobbról dr. Schlemmer József (Göcseji Múzeum)

illetve 237. számú, kétszáz ágyas vöröskereszt hadikórházakat,⁵ utóbbi az 527. honvéd hadikórház keretében működött. Nagykanizsán a tervezett vöröskereszt hadikórház felszerelési alapja részére folyamatosan érkeztek a felajánlások. A járási leventék 27 ágy árát, 4000 pengőt gyűjtöttek össze 1942 nyarán.⁶ A vallás- és közoktatásügyi miniszter az állami népiskola Vécsey utcai épületét 1943 áprilisában átengedte a vöröskereszt hadikórház részére, ahol száz ágyas belgyógyászati osztályt rendeztek be a nyár folyamán. A kórházparancsnok dr.

Bittera Zoltán⁷ hatósági orvos volt, az ápolónői szakosztályt dr. Bontzik Ferencné vezette 1943 májusától. A működéshez szükséges berendezési és felszerelési tárgyak jegyzéke a Zalai Közlönyben volt olvasható, melyek felajánlását a testületektől, egyesületektől és a lakosságtól várták.⁸ A nagykanizsai asztalosok 73 darab éjjeliszekekrény díjtalan elkészítését vállalták a hadikórház számára.⁹ A város úgy határozott, hogy befejezik a közkórház szemézeteti pavilonját, és a vöröskereszt hadikórház számára engedik át száz ágyas sebészeti osz-

5 Brüll Miklós 1984. 138–140. p.

6 ZK 1942. júl. 6. (150. sz.) 3. p.

7 Dr. Bittera Zoltán 1943. február–április hónapokban a zalaegerszegi 527. hadikórházban tartalékos orvos zászlósként szolgált. HL 527. hk. akv.

8 ZK 1943. ápr. 19. (88. sz.) 2. p.; ZMÉ 1943. ápr. 20. (89. sz.) 4. p.; ZK 1943. máj. 1. (97. sz.) 5. p., máj. 8. (103. sz.) 2. p., máj. 11. (105. sz.) 3. p.; ZU 1943. aug. 10. (179. sz.) 2. p.

9 ZK 1943. máj. 28. (120. sz.) 4. p.; ZMÉ 1943. máj. 29. (121. sz.) 3. p.

tály létrehozására.¹⁰ A közintézmények részére igénybe vett zsidó ingatlanok közül a kereskedelmi iskolát hadikórháznak szánták 1944 júliusában.¹¹

A Vöröskereszt a sérültek szállítási útvonalán segélyállomásokat, üdítőállomásokat hozott létre a fontosabb vasútállomásokon; a 211. számú Nagykanizsán működött.¹²

Balatonfüreden, Hévízen és Zalaegerszegen állították fel az 524., 525. és 527. honvéd hadikórházakat. Balatonfüreden 1942 novemberében ünnepélyes keretek között avatták fel a bencés rend által átengedett Grand Hotelben a hadikórházat, ahová már október végén 300 sebesült tiszt érkezett.¹³ A rádió „Üdülő honvédek a téli Balatonnál” címmel közvetítést adott a nagyteremből 1943 februárjában.¹⁴ Az Erzsébet Szanatóriumban, a Stefánia és Ipoly Szállókban, a Balatoni Szövetség Üdülőházában is férőhelyeket alakítottak ki. A kórházparancsnok 1943-ig dr. Antalffy Lajos orvos ezredes, 1944-ben dr. Haiszer János orvos őrnagy volt. A lapok szerint a füredi hadikórház 10 hónap működés után feloszlott,¹⁵ valójában 1943. szeptember 9-én áttelepült Nagykanizsára, innen Szentgotthárdra, majd az ausztriai Hamburgbe, és tovább a németországi Passaubá. A kitelepülés során egyesült az enyingi 244. és az újvidéki 271. vöröskereszt, valamint a bonyhádi 532. honvéd hadikórházzal. Utóbbi 1944 első hónapjaitól Balatonfüreden is tartózkodott a

Balatoni Szövetség Üdülőházában. A Pécssett felállított, majd Szekszárdra, onnan Bonyhádra telepített 534. hadikórház költözött be a füredi Grand Hotelbe 1944 októberében.¹⁶

Hévízszentandrás hét nagy szállodájában és panziójában működött az 500 ágyas 525. hadikórház 1943 nyaratól.¹⁷ Az Astoria Szállóban és a Gabi Villában a tiszti, a Park Szállóban a legénységi betegosztályt helyezték el; a Royal Szállóban laktak a vöröskeresztes ápolók. A hadikórház parancsnokának dr. Jeney László orvos alezredest neveztek ki. A Bajtársi Szolgálat¹⁸ hévízszentandrasi és egregyi lakosokból alakult meg 1943. június elején a sebesült honvédek társadalmi támogatására.¹⁹ A hévízi, keszthelyi intézmények és a lakosság pénzjutatásokkal, élelmiszer- és egyéb adományokkal támogatták, és előadásokkal szórakoztatták a sebesülteket.²⁰ A környékbeli falvak küldött-ségei egymást váltva látogatták és vendégelték meg a hadikórház lakóit.²¹ A hévízi éttermek műsoros esteket rendeztek, melyek jövedelmét a hadikórház Bajtársi Szolgálatának ajánlották fel.²² A Kelén gőzhajó 245 sebesülttel a fedélzeten indult badacsonyi kirándulásra 1943. szeptember 11-én.²³ Herceg Festetics Györgyné 1943. július 28-án megtekintette a kórházi betegosztályokat, a műtőt és a laboratóriumot. Részt vett a fürdőigazgatóság által a Bajtársi Szolgálat javára rendezett szabadtéri kívánsághangversenyen, melyen fellépett egy 35 tagú cigányzenekar. Másnap a hercegné 400 sebesült részé-

10 ZK 1943. júl. 15. (157. sz.) 1. p.

11 ZK 1944. júl. 19. (161. sz.) 2. p.; ZU 1944. júl. 20. (162. sz.) 3. p.

12 Brüll Miklós 1984. 143–144. p.

13 BK 1942. okt. 29. (44. sz.) 1. p.; ZMÉ 1942. nov. 14. (257. sz.) 7. p.

14 ZU 1943. febr. 6. (27. sz.) 7. p.

15 ZU 1943. szept. 6. (201. sz.) 3. p.

16 HL segédlet 100., 104., 106. p.

17 Az 525. hadikórház történetét bővebben lásd: Szántó Endre 2019. 199–207. p.; ZK 1943. máj. 27. (119. sz.) 4. p.; KV 1943. jún. 12. (24. sz.) 1. p.

18 Országszerte megalakultak a Bajtársi Szolgálatok 1942 júniusára: a polgári és katonai hatóságok, társadalmi szervezetek együttműködtek a hadbavonultak hozzátartozóinak megsegítésére. A hadikórházak saját szolgálatot hoztak létre sebesült honvédek támogatására.

19 KV 1943. jún. 5. (23. sz.) 2. p.

20 KV 1943. jún. 19. (25. sz.) 3., 6. p., jún. 26. (26. sz.) 3. p., júl. 31. (31. sz.) 3. p., aug. 14. (33. sz.) 2. p., aug. 21. (34. sz.) 1. p., aug. 28. (35. sz.) 1. p.

21 KV 1943. júl. 3. (27. sz.) 3. p., júl. 24. (30. sz.) 1–2. p., szept. 11. (37. sz.) 2. p.; ZU 1943. okt. 19. (236. sz.) 4. p.

22 KV 1943. júl. 17. (29. sz.) 1–2., 5. p., aug. 28. (35. sz.) 5. p., szept. 4. (36. sz.) 1. p., szept. 25. (39. sz.) 2. p.

23 KV 1943. szept. 18. (38. sz.) 2. p.

A hévízi 525. hadikórház vöröskeresztes ápolónői tanfolyamának résztvevői 1944 nyarán. Az első sorban balról a hatodik dr. Szerecz Imre keszthelyi apátplébános, a járási Vöröskereszt főkegyelet elnöke, mellette jobbra dr. Jeney László alezredes, a hadikórház parancsnoka (Szántó Endre 2019.)

re rendezett ebédet a Kurszalomban.²⁴ Gróf Teleki Béla főispán is meglátogatta a hévízi sebesülteket 1943 augusztusában.²⁵ A hadikórház 1943-ban még csak a nyaralóidényben működött,²⁶ majd 1944 őszén elkezdtek téliesítést és kétezer ágyásra bővítést. Az új parancsnok dr. Csukás Béla orvos vezérőrnagy lett. Októberben 300 sebesült érkezett az intézménybe.²⁷

A marosvásárhelyi honvéd csapatkórház 1944 novemberében Sümegre települt. Mindszenty József veszprémi püspök a sümegi püspöki palotát felajánlotta hadikórház céljaira.²⁸ A kórház rádióért nyújtott be kérelmet a főispánhoz.²⁹ A november végén 150 beteget ápoló intézmény munkájába bekapcsolódott a helyi Vöröskereszt főkegyelet, fogadó- és látogatószolgálatot szerveztek. Házi beteg-

ápoló tanfolyamnak is helyet adott a kórház.³⁰ Molnár Károly honvéd orvos alezredes, kórházparancsnok szeretetcsomagokat osztott menekült székely családoknak a közeli Mihályfán 1944 decemberében.³¹ Szálasi Ferenc nemzetvezető országjárása során meglátogatta a katonakórházat 1945 februárjában. Sümegről látták el a Dunántúl hadi sebesülteit, míg a front átvonult a területükön 1945 márciusában.³²

A szolnoki honvéd csapatkórház Keszthelyen tartózkodott 1944 novemberétől.³³ Az Országos Elhelyezési Kormánybizottság a keszthelyi Balatoni Múzeum öt kiállítási termét utalta ki a honvéd egészségügyi anyagraktár számára. Dr. Darnay Béla múzeumigazgató tiltakozott az igénybevétel ellen, ezért a keszthelyi katonai állomásparancsnokság fegyve-

24 KV 1943. júl. 31. (31. sz.) 1. p.; ZMÉ 1943. aug. 3. (173. sz.) 3. p.

25 KV 1943. aug. 7. (32. sz.) 1–2. p.; ZMÉ 1943. aug. 9. (178. sz.) 4. p.

26 KV 1943. okt. 2. (40. sz.) 5. p.

27 ZMÉ 1944. okt. 14. (234. sz.) 2. p.; KV 1944. okt. 14. (42. sz.) 1. p.

28 ZMÉ 1944. okt. 15. (234. sz.) 5. p.

29 MNL ZML Főisp. ir. 1598/1944.

30 ZÖ 1944. nov. 22. (12. sz.) 3. p., dec. 7. (25. sz.) 4. p., dec. 9. (27. sz.) 2. p.

31 ZÖ 1944. dec. 30. (42. sz.) 4. p.

32 ZK 1945. febr. 15. (38. sz.) 3. p., febr. 23. (43. sz.) 1. p.; HL segédlet 81. p.

33 HL segédlet 79. p.

A hévízi 525. hadikórház parancsnoksága és orvosai Bojár Alfonzné vöröskeresztes intéző testvér és P. Vados Pál tábori lelkész társaságában, 1943. Álló sor: jobbról az első Cséby Géza gyógyszerész, második dr. Bajai Imre orvos. Ülő sor bal szélén dr. Moll Károly orvos, középen dr. Jeney László orvos alezredes, kórházparancsnok (Szántó Endre 2019.)

res karhatalommal nyitotta ki a termetet november 8-án.³⁴

A besztercei honvéd csapatkórház 1944. szeptember közepétől Veszprémben, decembertől Szombathelyen, majd Türrén tartózkodott, végül kitelepült Neuburgba és Nördlingenbe.³⁵ A szatmárnémeti honvéd csapatkórház 1944. november elején települt Türrére a premontrei rendházba. A kórház 150 betege a rendház borospincéjében húzódott meg több száz helyi lakossal együtt, amikor 1945. március 28-án a szovjet csapatok elérték a települést. A türrői temetőbe a kórház 26 hősi halottját temették el.³⁶

Dr. Gyórfy Sándor zalaegerszegi városi kórházi szemésorvos visszaemlékezése szerint 1944 őszén az újvidéki, máramarosszigeti, huszti hadikórházak szemészeti egységeit Zalaegerszegre telepítették orvos nélkül.³⁷

A Vöröskereszt szerepe a hadikórházak létrehozásában és a hátország felkészítésében

A honvédség egészségügyi intézményei más szervezetekkel – köztük a Magyar Vöröskereszttel – együttműködve épültek ki, melynek gyorsított hadi készülődése már 1938 végén megindult. Az egyesület feladatait nem fedezte a Honvédelmi Minisztériumtól kapott támogatás, ezért a hiányzó összeg pótlására gyűjtési napokat szerveztek országszerte.³⁸ A Magyar Vöröskereszt Egyesület Zala megyei választmánya 1940. február 18-án alakult Zalaegerszegen gróf Teleki Béla főispán elnökletével, a női társelnök gróf Teleki Béláné, az alelnök dr. Tamásy István polgármester lett.³⁹ A főispán felhívást intézett a társadalomhoz március 7-én: „A vöröskereszt szervezetek elsőrendű feladatát a vörös-

34 BM Irattár 461., 462., 467., 487., 48–8491/1944.; HL repertórium 2003. 42. p.

35 HL segédlet 72. p.

36 HL segédlet 82. p.; ZH 1965. április 2. (78. sz.) 5. p.; Béke poraikra 2. 398–399. p.

37 Szilvás Rudolf 1998. 47. p.

38 Brüll Miklós 1984. 115–131. p.

39 MNL ZML Egyedi ir. 4111. sz.

keresztes kórházak felállítása, felszereléseik előteremtése, házi betegápolási és önkéntes vöröskeresztes ápolónői tanfolyamok létesítése képezi, amely feladatok megvalósítása lelkes munkát, ezenkívül pedig igen jelentékeny anyagi áldozatokat is kíván. Szükséges, hogy a mozgalom anyagi előfeltételeinek megteremtésében Zala vármegye áldozatkész közönsége is kivegye részét”.⁴⁰ A vöröskeresztes kórházakat honvédségi előírások alapján kellett összeállítani, és személyzetüket kiképezni.⁴¹ A megyei egyesülettől 200 ágyas zalaegerszegi hadikórház létrehozását és működtetését várta el a központ. Az adományszámlát vezető Vármegyei Bank és Takarékpénztár öt felszerelt kórházi ágy árával támogatta ezt a célt 1940 februárjában.⁴² Zalaegerszeg város számottevő pénzbeli segínyt nem tudott nyújtani, de a vöröskereszt kórház fennállásának idejére tíz felszerelt kórházi ágyat átengedett a közkórház tulajdonából.⁴³ A vármegyei egyesület az adományokból száz felszerelt ágyat vásárolt 12.120 pengőért 1940 novemberében. A Vöröskereszt országos központja még száz ágyat bocsátott rendelkezésre, ezek árát 1941-ben tervezte törleszteni a megyei választmány. A kórház berendezését és eszközeit a Notre Dame zárdában tárolták a gyógyszerek kivételével, melyeket Budapesten raktároztak.⁴⁴ Mozgósítás alkalmával a gimnáziumban vöröskeresztes, a zárdában honvéd hadikórház kellett volna működtetni az 1941. júniusi elképzelések szerint.⁴⁵ Szükség esetén a városi kórházba még 50 ágyat szándékoztak beállítani, és Tapolcán is tervbe vették egy száz ágyas hadikórház létesítését 1942 márciusában.⁴⁶

A vármegyei egyesület Zala társadalmának köszönhetően 50.000 pengő értékű berendezést és ágyneműt adott a hadikórház felállításához 1942-ben, és mintegy 15.000 pengő értékű felszerelés volt használaton kívül. A kórház eszközeinek és szükségleteinek kiegészítésére – melybe 14 rádió is beletartozott – 8000 pengőt fordítottak, valamint 4000 pengőt költöttek cigarettára, az élelmezés javítására és ajándékozásra egy 1943. májusi jelentés szerint.⁴⁷ A Vöröskeresztnél 500 pengőért hadikórházi ágyalapítványokat lehetett létesíteni.⁴⁸

Az anyagi fejlesztés mellett az ápolónők képzését is szélesíteni kellett. A belügyminiszter 1940 februárjában elrendelte, hogy a Magyar Vöröskereszt Egylet közreműködése és irányítása mellett a házi betegápolási tanfolyamot végzettek közül több mint 4000 önkéntes ápolónőt kell sürgősen kiképezni a hivatásos ápolónők pótlására és a többletszükséglet fedezésére a köz- és hadikórházakban.⁴⁹ Az első kéthetes házi betegápoló képzés Zalaegerszegen a közkórházban nyílt meg 120 hallgatóval 1940. április 9-én. Az apácák és a tanítóképző 5. évfolyamos növendékei a zárdában hallgatták az előadásokat. A vizsgáztatást gróf Hunyady Józsefné, a Vöröskereszt országos társelnöknője végezte Czobor Mátyás korábbi polgármester, a zalaegerszegi fiókegylet elnöke jelenlétében.⁵⁰ A megyeszékhelyen 1940. szeptember 15-én indult az első, november 15-én a második önkéntes ápolónői kurzus, utóbbi végén 18 helyi hölgyet avattak ápolónővé.⁵¹ Székely Emilné, a vármegyei árvaszéki helyettes elnök felesége volt a

40 ZU 1940. márc. 19. (64. sz.) 2. p. A témáról lásd még: Kovács Tibor 2008. 75–81., 120–123. p.

41 Brüll Miklós 1984. 132. p.

42 ZU 1940. febr. 28. (48. sz.) 3. p.

43 ZU 1940. máj. 18. (112. sz.) 1. p., máj. 28. (119. sz.) 1. p.

44 ZU 1940. okt. 18. (239. sz.) 3. p., nov. 2. (250. sz.) 4. p., nov. 26. (270. sz.) 4. p.

45 ZU 1941. jún. 17. (135. sz.) 1. p.

46 ZU 1942. márc. 14. (60. sz.) 2. p.

47 ZU 1943. máj. 10. (104. sz.) 2. p.; ZMÉ 1943. máj. 10. (104. sz.) 1. p.

48 ZU 1944. jan. 20. (15. sz.) 3. p.

49 ZU 1940. febr. 10. (33. sz.) 3. p.

50 ZU 1940. ápr. 10. (81. sz.) 1. p., máj. 10. (106. sz.) 2. p.

51 ZU 1940. aug. 28. (195. sz.) 3. p., nov. 5. (252. sz.) 2. p., nov. 16. (262. sz.) 5. p.

Vöröskereszt zalaegerszegi és járási fiókjának önkéntes ápolónői szakosztályvezetője.⁵² A keszthelyi kórházban 24 fő részvételével 1941. január 2-án, Nagykanizsán 1942 februárjában kezdődött az önkéntes ápolónők oktatása.⁵³ Később a már működő hadikórházak is tartottak képzéseket.

A hadikórház felszerelésének, a véradószolgálat, a további vöröskeresztes tanfolyamok költségeinek előteremtésére gróf Teleki Béla főispán többször is a vármegye társadalmától kért támogatást.⁵⁴ Felesége az önkéntes ápolónői képzettség megszerzésére buzdította asszonytársait, hogy felkészülve várhassák a sebesült katonákat.⁵⁵ A főispánné elvégezte a zalaegerszegi házi betegápolónői tanfolyamot 1942 májusában,⁵⁶ majd a városi kórházban június 2-án kezdődő harmadik hathetes önkéntes ápolónői képzést is sikeresen teljesítette 18 társával együtt, mely alkalomból július 15-én kinevezték vármegyei főápolónővé.⁵⁷ Ezt követően a megye szinte minden tanfolyamának záróeseményén megjelent.

A zalaegerszegi városi fiók 1942 őszén megindította a negyedik önkéntes ápolónői képzést, melyre házi betegápolói végzettséggel rendelkező, 18. életévüket betöltött, egészséges, legalább négy polgári osztály végzettségű, őskeresztény származásukat igazolni tudó hölgyek jelentkezését fogadták el. A Novai, Pacsai, Zalaegerszegi és Zalaszentgróti járás területén lakó hallgatók részére gondoskodtak szállásról.⁵⁸ A főispánné lánya, Teleki Aliz grófnő 1943 áprilisában végzett önkéntes ápolónőként a keszthelyi kórházban, és hamarosan már házi betegápoló tanfolyamokat vezetett.⁵⁹ A Zala vármegye területén képesítést szerzett házi betegápolónők száma 911, az önkéntes

ápolónőké pedig 156 főre emelkedett 1943 májusára.⁶⁰ A háború végéig folyamatosan rendeztek újabb képzéseket megszerezte.

Az 527. hadikórház elhelyezése és működése Zalaegerszegen 1942–1945-ben

A városi Vöröskereszt intéző bizottságának 1942. október 18-ai értekezletén dr. Németh János, az Egészségvédelmi Szövetség helyi fiókjának igazgató főorvosa, a Zalaegerszegen felállított hadikórház parancsnoka bejelentette, hogy az intézmény teljes mozgósítása hamarosan befejeződik. Gróf Teleki Béláné vármegyei főápolónő behívót küldött azoknak az önkéntes ápolónőknek, akiknek a szolgálatára számítottak.⁶¹

Az 527. számú honvéd hadikórházat két városi épületben rendezték be 1942-ben. A Notre Dame Női Kanonok- és Tanítórend épületének város felőli tömbjét, melyben tanítóképző intézet, leánylíceum, polgári leányiskola és elemi népiskola működött, a színház- és tornateremmel együtt 1942. szeptember 7-én foglalta le a honvédség. A tanév már megkezdődött, így 120 bentlakó növendék és 750 tanuló elhelyezéséről kellett gondoskodni szeptember 18-ig. Az épület másik szárnyában található rendházban alakították ki a tantermeket és az internátust. A polgári leányiskola párhuzamos osztályainak oktatása az állami polgári fiúiskolában folyt.⁶²

A sebesültkórház 1942. november 11-ei bemutatóján megjelentek a megye és a város vezetői, katonatisztek, a városi Vöröskereszt-fiók elnöke, a hadikórház orvosi és ápolói személyzete és a sajtó. A meghívottakat dr. Németh János főorvos, a hadikórház parancsnoka kalauzolta

52 ZMÉ 1944. máj. 25. (117. sz.) 3. p.

53 ZU 1941. jan. 7. (4. sz.) 3. p., jan. 27. (21. sz.) 3. p.; ZK 1942. febr. 7. (30. sz.) 5. p.

54 ZU 1941. szept. 4. (201. sz.) 1. p., 1942. júl. 18. (160. sz.) 1. p.

55 ZU 1942. ápr. 20. (87. sz.) 2. p., júl. 30. (170. sz.) 2. p.

56 ZU 1942. máj. 7. (102. sz.) 4. p., máj. 23. (115. sz.) 2. p.

57 ZU 1942. máj. 30. (120. sz.) 1. p.

58 ZU 1942. júl. 30. (170. sz.) 2. p.

59 ZMÉ 1943. ápr. 5. (76.sz.) 3. p., aug. 5. (175. sz.) 3. p.

60 ZMÉ 1944. máj. 25. (117. sz.) 3. p.

61 ZU 1942. okt. 26. (241. sz.) 3. p.

62 Notre Dame évkönyv 1943. 7. p.

Kívánsághangverseny a sebesültek javára Hévízfürdő parkjában Festetics György herceg özvegyének részvételével, 1943. július 28. (Szántó Endre 2019.)

végig a zárda tágas, világos kórtermein, a jól felszerelt röntgen-, sebészeti, belgyógyászati osztályon, kötözőn, laboratóriumon, konyhán, raktáron és a 30 ezer pengőt érő gyógyszerháron. A földszinten, az első és második emeleten, a torna- és színházteremben – a színpadon is – 330 kórházi ágyat helyeztek el, köztük a helybeli Vöröskereszt által felszerelt 200 ágygal.⁶³ A Jókai utcában lefoglalt II. körzeti állami elemi iskola épületébe⁶⁴ 170 ágy került, az oktatás a MÉMOSZ-székházban és a polgári leányiskolában folytatódott.⁶⁵ Az összesen 500 férőhelyes sebesültkórházat 15 tagú tisztikar vezette, egy főorvos, hét orvos, körülbelül 25 nővér, valamint 150 főből álló egészségügyi osztag látta el a feladatokat.⁶⁶ A Zalaegerszegen praktizáló dr. Faluhelyi Béla

orvos hadnagyként szolgált a hadikórházban,⁶⁷ 1943 januárjában már ő volt a kórházparancsnok.⁶⁸ Dr. Háy Imre orvos őrnagy aláírása olvasható az 1943. február és május között keletkezett iratokon kórházparancsnokként.⁶⁹ A hadikórház munkájában részt vett a városi kórházból dr. Jancsó Benedek igazgató főorvos, dr. Schlemmer József belgyógyász főorvos és dr. Vukán Ferenc sebész főorvos. A katonai szolgálatot teljesítők közül dr. Berzsényi Bertalan tartalékos orvos főhadnagy, dr. Rejtő János tartalékos orvos hadnagy (Kotor körorvosa), dr. Bittera Zoltán tartalékos orvos zászlós (nagykanizsai tisztiorvos) és dr. Hagymássy Andor orvos zászlós (novai járási és zalaegerszegi tisztiorvos) nevét ismerjük az 1942. október és 1943. augusztus közötti

63 ZU 1942. nov. 12. (255. sz.) 3. p.; ZMÉ 1943. nov. 12.

64 A mai Zalaegerszegi Szakképzési Centrum Csány László Technikum régi épületrésze.

65 Orosz Zoltán 1985. 7. p.

66 ZU 1942. nov. 12. (255. sz.) 3. p.

67 HL 527. hk. akv. 1942. okt. 28-án kelt bejegyzés.

68 ZU 1943. jan. 18. (13. sz.) 3. p.

69 HL 527. hk. akv. 3., 5–7. melléklet.

időszakból.⁷⁰ A hadigondozó tiszt Szabó Pál hadnagy volt.⁷¹

A zalaegerszegi alkalmazottakról nincs adatunk, de a vöröskeresztes kórházak személyzetéhez előírás szerint többek között műtősnő, gyógyszerész, gyógyszerügyi laboránsnő, kerékpáros hírvívó, műszerész, lakatos, asztalos, szabó, cipész, kocsis, gépkocsivezető, irodai segéderő, szakácsnő is tartozott.⁷² Konyhai munkára a hadbavonultak és elesettek hozzátartozóit alkalmazták.⁷³

A kórház 1943. március végi napirendjét dr. Hodonyi Jenőné – férje pénzügyi titkár – önkéntes vöröskeresztes ápolónő foglalta össze. Reggel hatkor érkeztek az egészségügyi katonák, akik az iskolakertben végzett csuklógyakorlat és a reggeli után leváltották az éjszakai csoportot. Az ápolottnak a fürdőszobában indult a nap, a fekvőbetegeket az osztályos nővérek mosdatták a szobákban. A kórház borbélyja is ilyenkor dolgozott. A vizit után következett volna a látogatási idő, de 1943 márciusában tifuszbajárvány miatt zárlat alatt volt a kórház. A hadigondozó a sebesültszállító vonatokkal érkezők hozzátartozóit 24 órán belül értesítette, az általuk küldött leveleket, csomagokat délelőtt adták át. A sebesültek ilyenkor kapták meg a Bajtársi Szolgálattól a napi cigarettaadagot és egyéb adományokat. A társalgási vizitet a kórház lelkészei végezték, újságokat és könyveket osztottak ki. Ezekben az órákban folyt a munka a sebészeti kötözőben, és zajlottak a műtétek. Rádióműsor mellett fogyasztották el ebédjüket a kórház lakói. A délután pihenéssel, sétával, szórakozással, társasjátékkal, rádiózással, levélírással és uzsonnázással telt. Az esti vizit már ágyban találta a betegeket. Hat órákor az egészségügyi

katonák négyes sorokban hagyták el a kórházat.⁷⁴

A hadikórház működése átmenetileg megszűnt 1943. augusztus 26-án, üzemképesen került használaton kívülre. A sérülteket vonaton a szombathelyi hadikórházba szállították.⁷⁵ Az egészségügyi legénység karácsonyfájára még összeadták a szaloncukrot a helyi fűszerkereskedők,⁷⁶ azonban hamarosan, 1944. január végén leszerelték a hadikórházat, 20-án a termeket visszaadták az iskoláknak, a személyzetet elvezényelték.⁷⁷

A hadihelyzet kedvezőtlenebbre fordulásával, a várható súlyos összeapadásokra tekintettel 1944 tavaszának végén újból elrendelték a zalaegerszegi honvéd és vöröskereszt hadikórház felállítását a korábbi két épületben, ezért a Jókai utcai iskolát május 21-ig ki kellett üríteni. Az 1944–1945-ös tanévet a MÉMOSZ székházában kezdte a tantestület.⁷⁸ A kórházat 1100 ágyasra bővítették,⁷⁹ ehhez a III. honvéd hadtestparancsnokság rendelkezése értelmében új helyszínként az állami főgimnázium épületét vették igénybe. Az Állami Deák Ferenc Gimnázium átvételéről 1944. június 19-én írta alá a jegyzőkönyvet az 527. honvéd hadikórház gazdasági hivatala főnökének irodájában Ivánfi János gimnáziumigazgató, az új kórházparancsnok, dr. Haiszer János orvos őrnagy, Marczis Ágoston hadbiztos őrnagy a III. hadtesttől, Rajky László gazdasági tiszt főhadnagy, a gazdasági hivatal főnöke, Salamon Ottó főhadnagy az állomásparancsnokságtól, Gieszer Vilmos hadnagy, a II. hadtest építési osztályától és Wölfer István főmérnök a város részéről. A jegyzőkönyvhöz az épület berendezési és felszerelési tárgyairól készült leltárt csatoltak. Az eljáróbizottság megállapította,

70 HL 527. hk. akv.; ZMÉ 1943. jan. 4. (2. sz.) 2. p., máj. 20. (113. sz.) 4. p.

71 ZMÉ 1943. jan. 18. (13. sz.) 2. p.; ZU 1943. jan. 18. (13. sz.) 2. p.

72 Brüll Miklós 1984. 141. p.

73 ZMÉ 1942. okt. 19. (235. sz.) 1. p.

74 ZU 1943. márc. 20. (64. sz.) 2. p.

75 ZU 1943. aug. 25. (191. sz.) 3. p.

76 ZU 1943. dec. 24. (291. sz.) 8. p.

77 ZU 1944. jan. 21. (16. sz.) 3. p.; Oroszy Zoltán 1985. 7. p.

78 Oroszy Zoltán 1985. 7. p.; ZMÉ 1944. máj. 25. (117. sz.) 3. p.; ZU 1944. jún. 1. (122. sz.) 4. p.; ZMÉ 1944. jún. 3. (124. sz.) 6. p.

79 ZU 1944. júl. 20. (162. sz.) 3. p., aug. 9. (179. sz.) 3. p.

hogy az épület állapota elhanyagolt – például az ablakok rosszul záródtak és 179 darab repedt volt –, a termék, folyosók, mellékhelyiségek és a pincerésleg nagyobb mértékű javítást, meszelést, takarítást, átalakítást igényelt, melyet a III. hadtestparancsnokság XI. építési osztálya végzett el. A konyhában négy főzőhely építését javasolták, mert így meg lehetett szüntetni a közvetlen szomszédban lévő, csak 170 férőhellyel rendelkező Jókai utcai épület-részleg konyháját. A meglévő egy zuhanyozóhelyiséget további mosdó- és fürdőhelyekkel kellett kiegészíteni. Az első emeleten elhelyezett kötözőhelyiséget vízvezetékekkel látták el, padozatát mozaiklapokra cserélték higiéniai okokból. A gazdasági hivatal főnöke a fizikaterembe kérte áthordani a természetrajzi szertár felszerelését. A tornateremből kiugró előteret hagyták meg az iskola ügyeinek intézésére szolgáló irodának.⁸⁰ A gimnázium bútorzatát a Kultúrházban helyezték el.⁸¹ A tanulók a vármegyeháza kis- és nagytermében, valamint a kereskedelmi középiskolában kezdték meg a háborús tanévet 1944 őszén.⁸²

A betegek ellátásához legkevesebb 40 ápolónőre volt szükség.⁸³ Az 527. hadikórházba helyezték helyettes parancsnoknak dr. Szirmai Géza orvos hadnagyot 1944 augusztusában, aki civilben zalaegerszegi főorvos, a Zrínyi Nyomdaipari és Könyvkereskedés Rt. igazgatósági tagja, a városi Sakk-kör elnöke volt.⁸⁴ A halottvizsgálati bizonyítványok aláírásai szerint 1944 szeptemberében dr. Faluhelyi Béla, novembertől dr. Örfly Lajos tartalékos orvos százados lett a kórházparancsnok.⁸⁵ Az orvosok közül dr. Fendler Károly, dr. Viola Lajos,

dr. Dobai Ernő karpaszományos orvosok, dr. Ujvári Imre karpaszományos orvos őrmester, dr. Adamovics Arisztid honvéd orvos, dr. Pataky Zsigmond karpaszományos orvos szakszervező nevét ismerjük.⁸⁶ Rajky László gazdasági főnök beosztottja Réhm Ferenc gazdasági tiszt hadnagy volt. Decentralizálás céljából az 527. hadikórházban raktároztak két vasúti kocsit mennyiségű egészségügyi anyagot és felszerelést, mely kötözőanyagokból, műtőasztalból, műszerekből, sebészeti és fogászati eszközökből állt.⁸⁷

Dr. Deseő Árpádnét, a törvényszéki tanácselnök feleségét műtősnői munkájáért kitüntette a Vöröskereszt 1944 júniusában.⁸⁸

Kétezer ágyra kellett emelni a hadikórház befogadóképességét egy 1944. október végi hírszerint. A polgári fiúiskola, a központi elemi és a kereskedelmi fiúiskola épületét szánták erre a célra.⁸⁹ A kórház gazdasági hivatala 1944. október végén olyan mosónők jelentkezését várta, akik a mosást saját lakásukon vállalták.⁹⁰

A hadikórházban Reichart Imre római katolikus tábori lelkész főhadnagy szolgált 1942 októberétől 1943 augusztusáig. Az 1944 nyarától újra működő intézmény tábori lelkész főhadnagya P. Fekete Géza ferences atya lett, aki évekig a zalaegerszegi rendházban élt. Szombathelyen volt lelkész kiképző parancsnok, onnan vezényelték Zalaegerszegre.⁹¹ Őt Demetrovics Antal tábori lelkész főhadnagy követte 1944 novemberétől, akit a hónap végén Négyessy Kálmán tábori főlelkész váltott fel.⁹² A református tábori lelkészi szolgálatot Bertha Ferenc látta el.⁹³ A tábori lel-

80 ZML Gimn. ir. 1943/44. 673.; Vajda Lászlóné 1996. 21. p.

81 ZU 1944. júl. 20. (162. sz.) 3. p.

82 ZMÉ 1944. okt. 6. (227. sz.) 3. p.

83 ZMÉ 1944. máj. 25. (117. sz.) 3. p., jún. 24. (141. sz.) 3. p.

84 ZU 1944. aug. 12. (182. sz.) 3. p.; KÉ 1942. dec. 10. (50. sz.) 2390. p.; ZMÉ 1943. jún. 18. (136. sz.) 3. p.

85 HL 527. hk. akv. 12., 13., 15., 17–19. melléklet.

86 HL 527. hk. akv.

87 HL 527. hk. gazd. hiv. ir.

88 ZMÉ 1944. jún. 24. (141. sz.) 3. p.

89 ZMÉ 1944. okt. 27. (245. sz.) 4. p.

90 ZMÉ 1944. okt. 30. (247. sz.) 2. p.

91 ZU 1944. aug. 12. (182. sz.) 3. p.

92 HL 527. hk. akv.

93 MNL ZML Főisp. ir. 199/1944.

Ünnepség a hévízi 525. sz. hadikórházban, 1944 (Szántó Endre 2019.)

készek feladata a sebesültek lelki gondozásán, a hősi halottak temetésén kívül olykor esküvői szertartás levezetésére is kiterjedt. Bertha Ferenc 1942. december 24-én délelőtt eskette össze az újonnan épített zalaegerszegi református templomban – melyben ez volt az első esküvő – a hadikórházban ápolt Jakab László honvédszászlóst és Lauth Esztert. A menyasszonyt a nászmenetben dr. Tamásy István polgármester vezette karján.⁹⁴

Hatvan zsidó munkaszolgálatos is volt a betegek között 1944 augusztusában, közülük hatan szerettek volna megkeresztelkedni. Fekete Géza tábori lelkész a szombathelyi kerületi vezető lelkésztől azt a választ kapta, hogy mivel nem tettek honvédesküt, nem tartoznak a tábori lelkész joghatósága alá, forduljanak a polgári plébániához.⁹⁵

A betegeket a vonatközlekedéshez igazítva délelőtt 11 és 12, valamint délután 6 és

fél 7 között lehetett látogatni 1944-ben.⁹⁶ Közvetlen hozzátartozók ötven százalékos vasúti utazási kedvezményt vehettek igénybe havonta egy alkalommal erre a célra.⁹⁷

A hadikórházban ápoltak aktuális létszámát három időpontból ismerjük: 1943. március közepén 554, 1944. szeptember elején 661, egy hónappal később pedig már 1016 fő volt.⁹⁸

Budapest ostroma előtt a katonai vezetés 75 hadikórházat, 31 tábori kórházat, 22 üdítőállomást és 13 kórházvonatot vezényelt a nyugati határon túlra.⁹⁹ A honvédelmi miniszter 1944. december 21-én kelt 93592/eln. 12–1944. számú rendeletével utasítást adott az 527. hadikórház leszerelésére. A betegek elszállításáról nincs adatunk. A Notre Dame zárdában raktározott két vagon egészségügyi cikket 1945. január 16-án vasúton a szombathelyi anyagszertár-ki-rendeltséghez juttatták el.¹⁰⁰

94 ZMÉ 1942. dec. 24. (290. sz.) 7. p.

95 HL 527. hk. akv. melléklet.

96 ZU 1944. aug. 14. (183. sz.) 4. p.

97 ZK 1942. máj. 9. (105. sz.) 5. p.

98 ZU 1943. márc. 17. (61. sz.) 3. p., 1944. szept. 5. (201. sz.) 2. p., okt. 2. (223. sz.) 2. p.

99 Kapronczay Károly 2015. 255–256. p.

100 HL 527. hk. gazd. hiv. ir.

A magyar királyi 24. honvéd gyaloghadosztály táborigyógyintézménye is Zalaegerszegen tartózkodott 1945. elején.¹⁰¹ A Zalai Összetartás című lapban jelent meg a polgármester felhívása 1945. március 9-én, hogy a zalaegerszegi táborigyógyintézményben március 12-én kezdődő kéthetes mentőtanfolyamra minél többen jelentkezzenek a Notre Dame zárdában.¹⁰²

A német megszállók, majd az 1945. március 29-én megérkező szovjet katonai egységek is hadikórházként használták a zárda és a gimnázium épületét. A gimnáziumi tanítás a MANSZ és az Ipartestület helyiségeiben kezdődött meg április 11-én. Az oroszok 1945. április 23-án hagyták el a gimnáziumi hadikórházat.¹⁰³

A polgármester elrendelte 1945. május 27-én, hogy a Notre Dame zárda épületében lévő röntgengépet helyezték biztonságba a városi kórházban, azonban a kiküldött dr. Schlemmer József üzemképtelen állapotban, kapcsolóasztalát szétzúzva találta a készüléket.¹⁰⁴

A sebesültvonatok érkezése és fogadásuk Zalaegerszegen

A négy héten túl gyógyuló vagy véglegesen harcképtelenné vált honvédek a hadművelési területekről kórházvonatok szállították a hátszázadi hadikórházakba, melyeken sokszor életmentő műtéteket végeztek a sebészek. A Don partjáról, ezeröttszáz-kétezer kilométeres úton kellett hazaszállítani a harcokban megsérült vagy megbetegedett katonákat 1942 októberétől.¹⁰⁵

Dr. Tamásy István polgármester 1942. október 19-én bejelentette, hogy hamarosan katonavonat érkezik Zalaegerszegrre. A sérültek számára figyelmet és adományokat kért a város lakosságától.¹⁰⁶ A vonat érkezését a

Zalamegyei Ujság piros betűs plakáttal hirdette. Hónapok hosszú várakozása után 1942. december 14-én, hétfőn, délután háromnegyed egykor gördült be a fellobogózott zalaegerszegi állomásra az első, 22 kocsiból álló, fenyőgallyakkal feldíszített vöröskeresztes kórházvonat, mely előző hét csütörtökön indult a Dontól, és 367 sebesült vagy megbetegedett honvédet szállított Zalaegerszegrre. Fogadásukra a helyőrség parancsnoka, báró Gaudernák Emil ezredes és Eckhardt Sándor alezredes vezetésével nagyobb tisztiközpont sorakozott fel. Gróf Teleki Béla főispán, dr. Brand Sándor alispán, dr. Tamásy István polgármester, a bírói kar és más hivatalos személyek is megjelentek. Dr. Németh János kórházparancsnok váratlan rosszullete miatt nem tudott részt venni az eseményen. Iskolások, leventék, katonák vonultak ki a vasútállomásra, a város minden társadalmi rétegéből több ezer ember jött el a hősökkel való találkozásra. Az összegyűlt tömeg némán tisztelgett az érkező katonák előtt. Gróf Teleki Béla, báró Gaudernák Emil és dr. Csépe Dezső orvos alezredes, a szombathelyi 3. honvéd helyőrségi kórház parancsnokának köszöntő beszédét követően, gróf Teleki Béláné vármegyei főapólonővel az élen vöröskeresztes önkéntes ápolónők és leventelányok járták végig a kocsikat, és teával, szendvicsekkel, cigarettával, cukorkával kínálták a lábadozókat. Az ország minden részéről származó sebesültek között zalaiak is voltak, egy Fityeházára való honvéd tüdővérzést kapott a légnyomástól, egy másik, idősebb, Nemesapátiból való katonának mindkét befáslizott lába elfagyott. A fekvőbetegeket hordágyra téve emelték ki a vonatkocsik ablakain, mentőautókon szállították őket a hadikórházba. A járóbetegek szakaszokba fejlődve indultak a teherautókra. Az összegyűlt tömeg sorfalat állt a vasútállomás kijáratától egészen

101 HIM KI Veszteségi kartonok. Lukács Imre, Belső István és Főőr István veszteségi kartonja.

102 ZÖ 1945. március 9. (54. sz.) 2. p.

103 Káli Csaba 2021. 17–18. p.; Dokumentumok Zala megye történetéből 86. p.; Vajda Lászlóné 1996. 21. p.; ZML Gimn. ir. 1944/45. U 48.

104 MNL ZML Polgm. ir. 5654/1945.

105 ZMÉ 1942. okt. 10. (228. sz.) 7. p.

106 ZU 1942. okt. 20. (236. sz.) 1. p.

A Notre Dame Női Kanonok- és Tanítórend épülete Zalaegerszegen, melyben az 527. hadikórház működött 1942 októberétől (Göcseji Múzeum)

a Notre Dame zárdáig vezető egyenes úton.¹⁰⁷

A helyi sajtó 1942 decemberétől 1944 októberéig tíz kórházvonal érkezéséről tudósított; egy időpont kivételével a Zalaegerszegrre szállított sebesültek létszáma is ismert. A vonatok fogadása minden alkalommal ünnepélyes keretek között zajlott. 1943. január 25-én megközelítőleg 160 beteget vártak, ténylegesen 67 fő érkezett meg délután öt órakor. A fogadóbizottságban ott volt Mindszenty József pápai prelátus is, az előkelőségek közül többen beszélgettek a sebesültekkel. Másnap mintegy száz sérültet hoztak a városba.¹⁰⁸ 260 sérült katonával gördült be a kórházvonal Zalaegerszegrre 1943. január 29-én este kilenc órakor. Utasai szinte valamennyien a januári harcokban szerzett láb- és kézfa-gyással kerültek kórházba. Fogadásukra nagy számban megjelentek a tisztikar tagjai és a

leventeoktatók.¹⁰⁹ Ismeretlen létszámú sebesültszállítmány érkezett Zalaegerszegrre 1943. február 8-án reggel fél nyolckor; kórházba szállításukat a MATEOSZ gépkocsivezetői díjtalanul vállalták.¹¹⁰ A következő katonavonalat 1943. március 4-én este kilenc körül állt meg a megyeszékhelyen. A kórházparancsnokság tisztjei jótékonyági előadásról siettek az állomásra a 70 sebesültet fogadni.¹¹¹

Az 1943 augusztusától átmenetileg szünetelő hadikórházát 1944 nyarán mozgósították újra. 206, többségében zalai származású katona érkezett 1944. augusztus 9-én éjszaka, akiket a Notre Dame zárdában helyeztek el.¹¹² Az augusztus közepén Zalaegerszegrre küldött 130 sebesült közül 101 főt a Jókai utcai kórház-épületbe vittek gyógykezelésre. Volt köztük zempléni, hajdúsági, békési, szabolcsi, bereg-szászi és néhány zalai honvéd is. A súlyo-

107 ZU 1942. dec. 15. (282. sz.) 2., 3. p.; ZMÉ 1942. dec. 15. (282. sz.) 1. p.

108 ZU 1943. jan. 25. (19. sz.) 3. p., jan. 26. (20. sz.) 3. p., jan. 29. (23. sz.) 3. p.

109 ZU 1943. jan. 30. (24. sz.) 7. p.

110 ZU 1943. febr. 8. (30. sz.) 3. p.

111 ZU 1943. márc. 5. (52. sz.) 2. p.

112 ZU 1944. aug. 9. (179. sz.) 3. p.; ZMÉ 1944. aug. 9. (179. sz.) 3. p.

sabb sérültek közül többeket bombatámadás ért. A könnyebb, nagyrészt szilánktalálatot kapott sebesültek az épület előtti pázsiton pihentek és cserélték ki harctéri élményeiket.¹¹³ Különböző gyűjtőállomásokról került a zalaegerszegi hadikórházba az a 351 katona, akik a 155. számú kórházvonattal érkeztek 1944. szeptember 4-én este negyed tízkor. 106 személyt a zárdában, 245 főt pedig a Jókai utcai elemi iskolában, illetve a gimnáziumban helyeztek el.¹¹⁴ Négy száz új sebesülten gördült be a kórházvonat a zalaegerszegi vasútállomásra 1944. október 2-án, ezzel a hadikórház létszáma 1016 főre nőtt. A betegek legnagyobb részét a gimnázium épületébe vitte Sipos Ernő szállítócége.¹¹⁵

Társadalmi gondoskodás, a Bajtársi Szolgálat működése a zalaegerszegi 527. hadikórházban

A hadikórház Bajtársi Szolgálata 1943. január közepén alakult, a társadalom azonban addig is odaadóan támogatta a sebesült és beteg honvédeket.

Az intézmény készen állt 1942 októberére, de a vöröskereszt hadikórházából a honvéd hadikórház részére átadott felszerelés kiegészítése céljából nagyobb mennyiségű ágytollra és ágyneműre volt szükség. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének (MANSZ) zalaegerszegi csoportja ezért gyűjtőakciót szervezett; leventék segítettek a felajánlott cikkeket összehordani.¹¹⁶ Gróf Teleki Béla főispán is felhívással fordult a megyei Vöröskereszt fiókegységekhez és a lakossághoz

1942. október 28-án, hogy gyűjtsenek tollat, és juttassák el a főispáni hivatal címére.¹¹⁷ A szeretetház és a Szent József Otthon lakói által megfosztott tollból a vármegyeháza főispáni lakosztályában a kereskedelmi iskola női tanfolyamának növendékei két nap alatt 150 vánkost készítettek, melyeket a zalaegerszegi és balatonfüredi hadikórházak között osztottak szét.¹¹⁸ A vármegyei Vöröskereszt 700 kg ágytollat gyűjtött 1942-ben, melyből a nagykanizsai vöröskereszt hadikórház, a hévízi honvéddülő és a zalaegerszegi közkórház is részesült.¹¹⁹

Az első szeretetcsomagot a hadikórház számára Szabó József könyvkereskedő, Zalaegerszeg levente főoktatója adományozta 1942. október 29-én.¹²⁰ A Zalamegyei Ujság olvasóihoz fordult 1942 novemberében, hogy juttassanak cigarettát és dohánypótló, szomjúságot enyhítő savanyú cukorkát a hadikórháznak, mert tapasztalatok szerint a sebesültszállító vonatok betegeinek ezekre van szükségük.¹²¹ Az első, kétezer darabos cigarettacsomagot a Csány cserkészcsapat küldte.¹²² A trafikokban vöröskeresztes ládikában gyűjtötték a cigarettaszálakat.¹²³ A kórház parancsnoksága képes folyóiratokat és könyveket, sakkot, kártyát, dominót, egyéb társasjátékokat kért a lakosságtól a lábadozó honvédek szórakoztatására.¹²⁴ A sebesültkórház lakói leginkább rádiókra vágytak.¹²⁵ A sajtó ismétlődően botok és cigaretta adakozására buzdított, a szükséges mennyiséget természetben vagy pénzben a lakosoknak kellett összeadnia, mert a kórházaknak erre fedezete nem volt. Az 1942 végén és 1943 elején a keleti

113 ZMÉ 1944. aug. 16. (184. sz.) 2. p.

114 ZU 1944. szept. 5. (201. sz.) 2. p.; ZMÉ 1944. szept. 5. (201. sz.) 4. p.

115 ZU 1944. okt. 2. (223. sz.) 2. p.

116 ZU 1942. nov. 16. (258. sz.) 2. p.; ZMÉ 1942. nov. 16. (258. sz.) 2. p.

117 ZU 1942. okt. 30. (245. sz.) 1–2. p.

118 ZMÉ 1943. ápr. 10. (80. sz.) 1. p.

119 ZU 1943. máj. 10. (104. sz.) 2. p.; ZMÉ 1943. máj. 10. (104. sz.) 1. p.

120 HL 527. hk. akv. melléklet.

121 ZU 1942. nov. 12. (255. sz.) 5. p.

122 ZU 1942. nov. 12. (255. sz.) 3. p.

123 ZU 1944. szept. 7. (203. sz.) 2. p.

124 ZU 1942. dec. 15. (282. sz.) 3. p.

125 ZU 1942. dec. 21. (287. sz.) 3. p.

frontról érkezett katonák legnagyobb része fagyásos sérülést szenvedett, bot nélkül minden idejüket ágyban kényszerültek tölteni.¹²⁶ Érkeztek a felajánlott eszközök, két postatiszt például megtakarított borralalójából vásárolt tíz sétabotot.¹²⁷ Galambos József, a zalaegerszegi erdőfelügyelőség vezetője arra hívta fel a birtokosok figyelmét, hogy tölgy sarjhajtásból készítsenek tűz felett hajlított görbebotokat a katonakórháznak.¹²⁸ A bocföldi Kalász Leányegylet a csuhéfeldolgozó, a zalaegerszegi Asszonyszövetség a szalmafonó tanfolyamán készített papucsockat ajánlotta fel, mert a sebesülteknek csak bakancsuk volt.¹²⁹ A hadiipari szempontból fontos gumi hiánya miatt nem jutott elegendő jégtömlő, gumipárna, ezek beszerzésében is a társadalom segítségére számított az intézmény vezetősége.¹³⁰ A hadikórház gyógyszerháza üvegcséket gyűjtött.¹³¹ Sorra érkeztek a vármegye egész területéről a magánszemélyek, egyesületek, intézmények, községek, egyházi szervezetek pénzbeli és természetbeni adományai, a listákat a helyi sajtó folyamatosan közölte. Levente- és leánylevente csapatok, iskolák, egyletek juttatták el látogatás keretében az élelmiszert és egyéb cikkeket tartalmazó szeretetsomagjaikat a lábadozóknak. Csak néhány példa kiragadására van lehetőség e helyen a társadalom részéről megnyilvánuló gondoskodás mennyiségének és sokféleségének illusztrálására.

A vármegyei vöröskeresztes főápolónő azzal a kérelemmel fordult a lakossághoz, hogy karácsonyra adakozzanak bort a sebesülteknek.¹³² A könnyebb sérültek közül kétszáz-húszan hazamehettek szeretteikhez az ünnepekre, a nagykanizsai vonalon utazókat az

állomáson a Vöröskereszt megvendégelte.¹³³ A zalalövői állami elemi iskola 32 tanulója 370 szeretetsomagot és egyéb adományt vitt december 23-án a hadikórházba az iskola igazgatója, a község plébánosa és főjegyzője vezetésével, két tanítónő felügyelete mellett.¹³⁴ Az Asszonyszövetség gyűjtést indított a hadikórházban maradt katonák karácsonyi ünnepségére, melyre a Széchenyi tér sarkán felállított karácsonyfa hívta fel a figyelmet. Ötszáz pengő készpénz és ezer pengő értékű adomány jött össze az akció során. A MANSZ tagjai 21 karácsonyfát díszítettek fel a Notre Dame zárda kórteremmé alakított tornatermében az ágyak melletti éjjeliszekrényeken. Az ünnepségen megjelent dr. Brand Sándor alispán, a leventék éneke után dr. Tamásy István polgármester tartott beszédet. Egy karpaszományos honvéd köszönte meg a városnak a meleg fogadtatást. A szeretetsomagok kiosztása után a Jókai utcai elemi iskolában lévő részleget látogatták meg, ahol a városháza tisztviselőnői vállalták az ünnepély megrendezését.¹³⁵

A szünet alatt a zalaegerszegi gimnázium és kereskedelmi iskola diáksága állandó szolgálatot tartott a sebesültekórházban.¹³⁶

A zalaegerszegi hadikórház Bajtársi Szolgálata 1943. január 16-án tartotta alakuló gyűlését,¹³⁷ melyen a meghívott jótékonykodó hölgyeken kívül részt vett Mindszenty József pápai prelátus is. A szervezet elnöke báró Gaudernák Emil ezredes, helyőrségparancsnok, társelnöke gróf Teleki Béláné, pénztárosa dr. Thassy Kristóf országgyűlési képviselő, a belső szolgálat vezetője dr. Faluhelyi Béláné lett. Jegyzőnek választották Horváth Anikót és Eckhardt Piroskát. Az ezredes beszédében

126 ZU 1943. jan. 14. (10. sz.) 4. p.

127 ZU 1943. jan. 16. (12. sz.) 5. p.

128 ZMÉ 1943. febr. 20. (41. sz.) 7. p.

129 ZU 1943. febr. 4. (27. sz.) 2. p.; ZU 1943. máj. 6. (101. sz.) 3. p.

130 ZU 1942. dec. 16. (283. sz.) 2. p.

131 ZU 1942. nov. 20. (262. sz.) 3. p.

132 ZU 1942. dec. 16. (283. sz.) 2. p.

133 ZU 1942. dec. 23. (289. sz.) 3. p.

134 ZU 1942. dec. 28. (291. sz.) 3. p.

135 ZU 1942. dec. 16. (283. sz.) 2. p., dec. 22. (288. sz.) 3. p., dec. 28. (291. sz.) 2. p.; ZMÉ 1942. dec. 28. (291. sz.) 2. p.

136 ZU 1943. jan. 2. (1. sz.) 3. p.

137 ZU 1943. jan. 18. (13. sz.) 2. p.; ZMÉ 1943. jan. 18. (13. sz.) 2. p.

Sebesült katonák a zalaegerszegi 527. hadikórház udvarán, 1943 tavasza. A járni képtelen fagyási sérültek számára görbebotok adományozását kérte a kórházparancsnokság. Balról a második Samu Imre, a 9. fogatolt vonatosztály honvédje (MNL ZML)

elmondta, hogy a „mostani háború irtózatossá pusztulása [értsd: pusztítása] nemcsak a testen, hanem a lelken is sebet ejtett, s ezek súlyosabbak a testiéknél, amelyeket a nők gyógyíthatnak. Most nem szabad előfordulnia, hogy rongyos vitézek álldogáljanak és fillérekért kolduljanak. A lelken ütött sebeket most gyógyítani, és a hozzátartozóikat gondozni kell. Azoknak, akik kérnek, minden fontos, ezért kérik, nem szabad tehát senkit azzal elküldeni, hogy no, majd elintézzük, és nem teszünk semmit.” A szervezet a sebesültek és hozzátartozóik ügyeinek lelkiismeretes intézését tűzte ki célul. A hölgyek – köztisztviselőként álló személyek feleségei, köztük a polgármesterné – részvételével bizottságok alakultak, a kórházi szolgálatot három óránkénti váltásban, 8 és 17 óra között látták el. Feladatkörükbe tartozott a sebesültek kéréseinek meghallgatása, levelezésük lebonyolítása, hozzátartozóik tájékozta-

tása, adományok gyűjtése.¹³⁸ A hadigondozó irodában jegyezték be az adománykönyvbe a nap mint a nap érkező felajánlásokat. Például 1943. január 20-án a lista többek között „45 liter bort, 440 darab pirosra sült pogácsát, 380 darab cigarettát, egy tortát” tartalmazott.¹³⁹ A rászoruló, gyógyult betegeket 50–150 pengő segélyben részesítette a Bajtársi Szolgálat. A szabadságra bocsátott ápoltak a zsoldon, útiköltségen és étkezési díjon kívül gyakran külön zsebpénzt is kaptak.¹⁴⁰ Iparos tanfolyamokat rendeztek a rokkant katonáknak, hogy kenyérkeresethez juthassanak a civil életben. Az anyagi fedezet előteremtésére kibocsátott gyűjtőíveken a háború végéig szóló, havonta fizetendő önkéntes felajánlásokat lehetett tenni.¹⁴¹ Az Alsódunántúli Mezőgazdasági Kamara gazdasági tárgyú előadásokat tartott a hadikórházban 1943 januárjától.¹⁴²

¹³⁸ ZU 1943. jan. 23. (18. sz.) 7. p., jan. 30. (24. sz.) 5. p. A hölgyek nevét és időbeosztását is közölte a sajtó. ZU 1943. jan. 19. (14. sz.) 2. p., jan. 23. (18. sz.) 7. p., jan. 30. (24. sz.) 5. p.

¹³⁹ ZMÉ 1943. jan. 21. (16. sz.) 2. p.

¹⁴⁰ ZU 1943. jan. 16. (12. sz.) 3. p.; ZMÉ 1943. márc. 13. (59. sz.) 2–3. p.

¹⁴¹ ZU 1943. jan. 21. (16. sz.) 3. p.

¹⁴² ZU jan. 25. (19. sz.) 2. p.

Az 1943. február közepén kitört tifuszi járvány miatti látogatási tilalom, a szórakoztató előadások elmaradása még inkább megnövelte a sebesültek rádiózás iránti igényét, ezért gróf Teleki Béla főispán a vármegyei Vöröskereszt részére általa beszerzett négy készüléket a hadikórház rendelkezésére bocsátotta, valamint a nagykanizsai leánylíceum is adományozott egy rádiót a főispánné közvetítésével 1943 márciusában.¹⁴³

A Bajtársi Szolgálat a sebesültek hozzátartozóinak elszállásolásában várt segítséget a helyi polgároktól.¹⁴⁴ Továbbra is görbebotokat és cigarettát, valamint savanyúságot és tisztítórongyokat kértek a kórház számára a lakosságtól. Húsvét közeledtével tojást gyűjtöttek 1943 áprilisában.¹⁴⁵ A felhívásra a csáktornyai járási Bajtársi Szolgálathoz több ezer tojást juttattak el a muraköziek, melyből 1440 darabot kapott a zalaegerszegi sebesültekórház.¹⁴⁶ A húsfüstölés rendeleti tilalma ellenére a kormánybiztos főispán intézkedésére 300 kg füstölt húst juttattak az 527. hadi- és a Nagykanizsán felállítandó vöröskereszt kórháznak a húsvéti ünnepek alkalmából 1943 áprilisában.¹⁴⁷ Homokkomáromi leányok Rozmán Alajos plébános vezetésével három utazókosár és négy bőrönd élelmiszert, hat demizson bort vittek a betegeknek 1943. április végén. Az előre bejelentett küldöttséget az állomáson hat katona várta. A leányok virágokkal kedveskedtek a sérült honvédeknek és szétosztották a szeretetsomagokat.¹⁴⁸

Dr. Brand Sándor alispán a közigazgatási hatóságokhoz intézett, 1943. április 17-én kelt felhívásával egységesítette a községek által a zalai hadikórházak javára végzett készpénz- és természetbeni adománygyűjtési eljárást, mely attól kezdve a leventeifjúság bevonásá-

val, minden hónap első vasárnapján történt a településeken. A Tapolcai és Balatonfüredi járások adományait a balatonfüredi hadikórház Bajtársi Szolgálatához kellett eljuttatni. A befolyó pénzadományokat főképpen az otthonukba hazatérő, rokkant vagy csökkent munkaképességű, elsősorban zalai honvédek gyors, ideiglenes, egyszeri pénzbeli támogatására fordíthatták.¹⁴⁹

A Bajtársi Szolgálat süteményt, bort, savanyúságot és gyümölcsöt kért a megye lakosságától a kórházban lábadozó betegek ellátásának kiegészítésére 1943 nyarán.¹⁵⁰

Az 527. hadikórház ideiglenes megszűnésekor a Bajtársi Szolgálat által gyűjtött pénzből fennmaradt 21.851 pengőt a szombathelyi hadikórháznak kellett volna beszolgáltatni. Gróf Teleki Béla főispán 1944. február 4-én kérelmezte a szombathelyi III. Honvéd Hadtestparancsnokságnál, hogy a zalai hadigondozottak ellátására fordíthassák a helyi hatóságok, hivatalok, egyesületek és magánemberek gyűjtőtevékenységének köszönhető összeget. A parancsnokság döntésének megfelelően átmenetileg bankban helyezték el a pénzt, a hadikórház újbóli megnyitásakor, 1944. augusztus 6-án pedig a tábori lelkészek vezetésével ismételten létrehozott Bajtársi Szolgálat vette át az összeget.¹⁵¹

Kovács Sándor megyéspüspök is meglátogatta a betegeket, elbeszélgetett velük és megajándékozta őket 1944. augusztus 28-án.¹⁵²

Jóteköny célú műsoros esteket, színházi előadásokat, bálakat, tárgysorsjátékokat, sporteseményeket rendeztek a hadikórház javára a különböző egyesületek, iskolák; ezek teljes körű felsorolására nincs mód. A Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) és a Zalaegerszegi Levente Egylet futball-

143 ZMÉ 1943. márc. 19. (63. sz.) 3. p.

144 ZU 1943. febr. 4. (27. sz.) 3. p.

145 ZU 1943. ápr. 15. (85. sz.) 3. p.

146 ZU 1943. ápr. 23. (92.) 5. p.

147 ZK 1943. ápr. 22. (91. sz.) 2. p.; ZMÉ 1943. ápr. 24. (92. sz.) 7. p.

148 ZMÉ 1943. máj. 1. (97. sz.) 7. p.

149 ZU 1943. ápr. 23. (92. sz.) 3. p.; ZMÉ 1943. ápr. 24. (92. sz.) 5. p.

150 ZU 1944. aug. II. (181. sz.) 3. p.

151 MNL ZML Főisp. ir. 199/1944.

152 ZU 1944. aug. 29. (195. sz.) 3. p.

Sebesült, beteg katonák a zalaegerszegi 527. hadikórház kórtermében, 1943. Jobboldalt elől Samu Imre honvéd, a 9. fogatolt vonatosztály honvédje (MNL ZML)

csapatái barátságos mérkőzésük bevételét a hadikórház karácsonyi segítyezésére ajánlották fel.¹⁵³ A Karácsonyfa Egylet teaestjének árverésén egy fiatal tiszt húsz pengőért vett tortát, majd darabját eladta két pengőért; a 62 pengőt és a tortát is átengedte a sebesült katonáknak.¹⁵⁴ 1943 januárjától a zalaegerszegi cigányzenészek négy bandát alakítva, minden vasárnap muzsikáltak a zárdai és a Jókai utcai kórház sebesültjeinek.¹⁵⁵ A MANSZ műkedvelő csoportja előadást tartott a betegeknek a Notre Dame zárdai kórházi ágyakkal berendezett színháztermében 1943. február 14-én. Több műsorszám között elhangzott Gyóni Géza „Csak egy éjszakára” című költeménye Borda János banktisztviselő szavalatában.

Nagy sikere volt a nótákat éneklő Weisiczky Jánosnénak, a tűzoltóparancsnok feleségének; a katonák együtt daloltak vele.¹⁵⁶ A MANSZ nagyszabású műsort tervezett a sebesültek szórakoztatására 1943. március elején. Tífuszjárvány miatt azonban le kellett zárni a kórházat, ezért nyilvános előadásra került sor a Kultúrházban. Karády Katalin, majd a helyette meghívott Bordy Bella táncos- és színésznő is lemondta a fellépést, de országos hírvű művészek nélkül is jól sikerült a rendezvény. Míg az előadás zajlott, begördült a zalaegerszegi állomásra a legújabb sebesültszállító vonat.¹⁵⁷ A Katolikus Legényegylet és a Napsugár Leánykör Szigligeti Ede „A cigány” című népszínművét mutatta be nagy

153 ZU 1942. nov. 25. (266. sz.) 4. p.

154 ZU 1943. jan. 18. (13. sz.) 4. p.

155 ZU 1943. jan. 9. (6. sz.) 7. p.

156 ZMÉ 1943. febr. 15. (36. sz.) 2. p.; ZU 1943. febr. 15. (35. sz.) 2. p.

157 ZMÉ 1943. márc. 5. (52. sz.) 2. p.; ZU 1943. márc. 5. (52. sz.) 2. p.

sikerrel a hadikórház betegeinek 1943. május végén.¹⁵⁸ Labdarúgó mérkőzést játszott a pénzügyi tisztviselők és a vasutasok csapata a Bajtársi Szolgálat javára 1943. május végén. A nézők soraiban a lábadozó sebesültek is helyet foglaltak.¹⁵⁹ 1944. augusztus 26-án a hadikórház betegek léptek fel a város lakosságának szórakoztatására bemutatott műsoros esten, melyet Fekete Géza tábori lelkész rendezett. Belépődíj nem volt, de adományokat elfogadtak a kórház céljaira.¹⁶⁰ Károlyi János színtársulata a mozi helyiségében tartott előadásokon minden alkalommal tíz sebesült honvéddel látott vendégül, 1944. szeptember 25-én pedig a zárda épületében adták elő kabaréműsorukat.¹⁶¹ A Bajtársi Szolgálat Mikulás-délutánt rendezett a kórházban ápolott honvédek részére 1944 decemberében.¹⁶²

A hadikórház lakói nem minden esetben találtak az emberek önzetlen támogatásával. Egy hadapródörmmester édesanyja kutatására indult Tormaföldre ápolónői kísérettel 1944. december 5-én, mert úgy hallotta, hogy szegedi menekültek érkeztek oda. A katona szeptember elejétől tartózkodott Zalaegerszegen, a csíkszeredai harcokban súlyosan megsérült lábával csak két mankóra támaszkodva tudott járni. Seholy nem kaptak kocsit a visszaútra, végül egy gazdálkodó csak nagyon drágán vállalta a szállításukat. „Most elvesztettem azt a bizalmat is, hogy minden embertársam kivétel nélkül méltányolja a szenvedéseket, és hogy áldozatok árán is támogatni akarja azt, aki támogatásra jogosult” – fogalmazta meg érzéseit a katona a sajtó munkatársának.¹⁶³

A zalaegerszegi 527. hadikórházban ápolott katonák sérülései és betegségei

A tél korán és szokatlanul alacsony hőmérséklettel kezdődött a Donnál tartózkodó magyar csapatok számára 1942. november elején. Az 1943. januári szovjet áttörést követő visszavonulás során a –30 °C-os hidegben a katonák közül sokan megbetegedtek, fagyhalált szenvedtek. A fagyások nagy aránya az elégtelen ruházati és egyéb ellátásból is adódott. Az 1942. decemberi és 1943. januári sebesültszállítmány katonái nagy arányban láb- és kézfagyással kerültek az 527. hadikórházba, a január 29-én érkezett 260 főből pedig majdnem mindenki.¹⁶⁴ Egyiküket comblövés érte a Donnán, menekülés közben kesztyű nélkül vonszolta magát a hóban. Így fogalmazott: „mire a kötözőhelyre vitt a kocsi, a két kezem úgy kopogott egymáson, mint a bakancssarok az aszfalton”. Ez már az ötödik kórház volt, ahol ápolták.¹⁶⁵ Az ebben az időszakban Zalaegerszegen ápolott 536 fő 43 százalékának volt fagyási sérülése egy 1943-as adat szerint.¹⁶⁶ A zalaegerszegi 17/III. zászlóalj 1943. január 27-én hagyta el a Don menti állásait, és a visszavonulás során – részben az időjárási viszonyok miatt – súlyos veszteségek érték. Bencze Istvánt, a zászlóalj karpaszományos őrzetőjét a szolnoki hadikórházból helyezték át 1943 tavaszán Zalaegerszegre. Fagyási sérülései következtében egyik lábfejét amputálni, a másikat csonkolni kellett.¹⁶⁷ Tomózer Imre, a zászlóalj tartalékos főhadnagya másodfokú fagyási sérüléseket szenvedett 1943. január 29-én, de csak leszerelése után, 1943. június 24-én került előbb a zalaegerszegi 527., majd a hévízi 525. hadikórházba.¹⁶⁸

158 ZMÉ 1943. máj. 29. (121. sz.) 7. p.

159 ZMÉ 1943. máj. 28. (120.) 3. p.

160 ZU 1944. aug. 25. (192. sz.) 3. p., szept. 16. (210. sz.) 8. p., szept. 18. (211. sz.) 3. p.

161 ZU 1944. szept. 25. (217. sz.) 3. p.

162 ZÖ 1944. dec. 1. (20. sz.) 2. p.

163 ZÖ 1944. dec. 7. (25. sz.) 2. p.

164 ZU 1943. jan. 30. (24. sz.) 7. p.

165 ZU 1943. jan. 16. (12. sz.) 7. p.

166 Kurucz Tibor – Benkő György 1973. 222., 224. p.

167 Zalai honvédek a Donnán 210. p.

168 Molnár András – Szabó Péter 2013. 143. p.

Járványügyi szempontból a tetvesség és a kiütéses tífusz volt a hadsereg legnagyobb gondja. Kiütéses tífuszjárvány tört ki az 527. hadikórházban 1943. február közepén; a zárlatot április elején oldották fel.¹⁶⁹ A frontról hazahurcolt kór következtében 20 megbetegedés és egy haláleset történt a kórházban. Nagy Erzsébet és Kálóczy Ferenc ápolók önként jelentkeztek a ragályos betegek gondozására, ezért a Vöröskereszt hivatásuk terén kifejtett kiváló munkájukért kitüntette őket.¹⁷⁰

A halálozási okokat vizsgálva¹⁷¹ szembevetendő a vesebetegségek magas aránya. Hajlamosító tényező volt a szélsőséges és hideg időjárás, az ételmezei és ruházati ellátás elégtelensége, a félelmi stressz, és a sérülésekkel összefüggésben is kialakulhattak belgyógyászati vesebetegségek.¹⁷²

A lövési és egyéb sebesülésekről statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre. Egy átlótt karú Vas megyei fiatal katona tréfás panaszkodással igyekezett maradandó károsodásába beletörődni 1943 januárjában: így biztosan nem kap feleséget, „mert a lányok jobban szeretik azt, aki mind a két karjával meg tudja ölelni őket”.¹⁷³ Egy békési honvéd tábori lapot írt Zalából a családjának 1944. augusztus közepén: „Hála Isten, szerencsésen ideérkeztem, nincs semmi bajom, csak a balkezemet érte egy bolond golyó. Két-három hét múlva az is beheged.”¹⁷⁴ Geszti András 23 éves, újvidéki származású kőműves-segéd, őrzető, Alsóverecke táján puskagolyótól sérült meg a bal felkarján 1944. október 12-én, és a budapesti Árpád Gimnáziumban berende-

zett hadikórházból került Zalaegerszegre 1944. november 6-án. Felkarja darabosan eltörött, a csont- és lágyszövetben maradt szilánkok miatt a gennyedző seb nehezen gyógyult.¹⁷⁵ Az 1944. augusztus közepén érkezett súlyos sebesültek egy részét bombatámadás érte, a könnyebb sérültek közül többen szilánktalálattal kerültek ki.¹⁷⁶

Egy amerikai ejtőernyős pilótát fogtak el Zalaszentiván határában az 1944. augusztus 23-án a terület légtere felett lezajlott légi csatát követően. A mentők beszállították a zalaegerszegi hadikórházba, ahol amputálni kellett a sorozatlövés következtében roncsolódott lábát. A tábori lelkész levélben értesítette a 23 éves Earl Chamberlain Rochesterben élő feleségét.¹⁷⁷ Egy ellenséges repülőgép lezuhant a botfai erdőben 1944 októberében; több pilótát az 527. hadikórházba szállítottak.¹⁷⁸

A zalaegerszegi 527. hadikórház hősi halottai¹⁷⁹ és emlékezetük

Az 527. hadikórházban elhunytak közül bizonyíthatóan 28 magyar, köztük nyolc zalai származású, és egy német katona nevét ismerjük. Előfordult lövési sebesülés, szilánk, gránát okozta, illetve néhány ismeretlen eredetű súlyos sérülés. A legyengült szervezetű betegek halálát sok esetben gümőkór okozta. Többen vesegyulladásban szenvedtek. Fagyás, tífusz, agy-, mell- és hashártyagyulladás, bélbetegség, szívbetegség, vérmérgezés is volt a halálokok között.

169 ZU 1943. márc. 8. (54. sz.) 2. p.

170 ZU 1943. ápr. 13. (83. sz.) 4. p.; ZMÉ 1943. jún. 4. (125. sz.) 2. p.; ZU 1944. jún. 26. (142. sz.) 2. p.

171 HL 527. hk. akv.; HIM KI Veszteségi karton.

172 Révai Tamás 2008. 99. p.

173 ZMÉ 1943. jan. 21. (16. sz.) 2. p.

174 ZMÉ 1944. aug. 16. (184. sz.) 2. p.

175 HL III. 217. Geszti András iratai. Kórlapja szerint 1944. dec. 7-én már a németországi Dillingenben, majd 1945. febr. 11-től Lauingenben volt német katonai kórházban. 1945. március elején a Neuburgba kitelepült budapesti 1. helyőrségi honvéd kórházban áptolták, 1945. augusztus 8-án saját felelősségére elbocsátották, amerikai fogolytáborba távozott.

176 ZMÉ 1944. aug. 16. (184. sz.) 2. p.

177 ZU 1944. aug. 23. (190. sz.) 3. p. Az újságban tévesen Jean Chamberlain jelent meg; HL 527. hk. akv. melléklet.

178 ZMÉ 1944. okt. 16. (235. sz.) 4. p.

179 A hősi halottakra vonatkozó adatok forrásai: HL 527. hk. akv.; HIM KI Veszteségi kartonok; Béke poraikra 2.; korabeli sajtóhírek. A lábjegyzetben ezek közül külön csak a sajtóhírekre hivatkozom. (A római katolikus vallásúaknál nem jelzem a felekezetet.)

Sebesültek a zalaegerszegi 527. hadikórház kórtermében, 1943 tavasza. A katonák egyik legkedvesebb szórakozása a rádióhallgatás volt, adományként jutott a kórház készülékekhez. Balról a második, szemüveges, Bencze István, a 17/III. zászlóalj karpaszományos őrvezetője (MNL ZML)

Az 527. hadikórház hősi halottjai közül azokat, akiket családjuk nem szállíttatott haza, a zalaegerszegi új köztemető¹⁸⁰ hősi parcellájában helyezték örök nyugalomra.

Az első halott a hadikórház egészségügyi osztágának tagja volt: egy 45 éves alsózsidi honvéd öngyilkosságot követett el 1942. október 28-án, még a sebesültek megérkezése előtt.

Az a rémhír terjedt el 1943 januárjában, hogy az intézményben egymás után halnak meg a betegek. Dr. Faluhelyi Béla kórházparancsnok a sajtó útján nyugtatta meg a lakosságot, hogy végeztek néhány amputációt, de egyetlen haláleset sem történt, és sok beteg elhagyhatta már a kórházat.¹⁸¹

Bánfi István 37 éves zalabörzöncei földműves, a nagykanizsai 47/I. zászlóalj honvédje 1943. február 3-án hunyt el fagyási sérülései

miatt fellépő vérmérgezésben. A beszentelési szertartást a zalaegerszegi új köztemető hősi sírjai körében felállított, villanyfénnyel és égőkkel körülvett ravatalnál Reichart Imre római katolikus táborigazgató vezette február 4-én. A koporsón a hős rohamsisakja és egy csokor virág, előtte nemzetiszín szalagos koszorú volt. A ravatal két oldalán díszőrség, előtte egy szakasz honvéd, körülötte a hadikórház személyzete és sérültjei álltak. A gyászszertartáson részt vettek többek között báró Gaudernák Emil ezredes vezetésével a katonai alakulatok küldöttsége és dr. Tamásy István polgármester. Hivatalok, egyesületek küldöttségei, gimnazisták és a város lakói is szép számban megjelentek. Bánfi Istvánt aznap délután Börzöncei helyezették örök nyugalomra.¹⁸²

¹⁸⁰ A mai Göcseji úti temető.

¹⁸¹ ZU 1943. jan. 18. (13. sz.) 3. p.

¹⁸² ZU 1943. febr. 4. (27. sz.) 3. p., febr. 5. (28. sz.) 2. p.; ZMÉ 1943. febr. 5. (28. sz.) 3. p.

Szücs Imre 38 éves szegedi fuvaros, a 127. hadihíd oszlop honvédje fagyási sérüléseket szenvedett, azonban a kórházi járvány során elkapott tífuszban halt meg 1943. február 26-án. Apáti József 35 éves napszámos Szekszárdról, a 48/I. zászlóalj 2. századának honvédeként került a frontra; lábszárlovést kapott Korotojajknál 1942. augusztus 11-én. Az 527. hadikórházban hunyt el 1943. március 24-én a szövődményként fellépő tüdőtmörülésben és -gümőkórban. Hazaszállították a Tolna megyei Nakra.

Kaczor Jenő 31 éves Vas megyei földműves, a soproni helyőrségű III. önálló huszárszázad honvédje átfúródott bélfekély miatt halt meg 1943. április 7-én; hazaszállították Déneslakra. Molnár Lajos 33 éves honvéd a 241. önálló gépvontatású légvédelmi gépágyús szakasznál szolgált; járványos agyhártyagyulladás okozta a halálát 1943. április 8-án. Zalaerdődön temették el.

Hósi halotti temetés volt Zalaesztergályban 1943. április 14-én. Bézsényi József 31 éves földműves, aki több mint egy évvel korábban került az orosz frontra a nagykanizsai 17/I. zászlóaljjal, vesegyulladásban hunyt el 1943. április 12-én. Bézsényi József egy kisleányt hagyott árván, ahogy ő is kisgyermek volt még, amikor édesapja az első világháborúban elesett.¹⁸³

Gál János 24 éves zalalövői földműves a nagyszalontai 3/3. huszárszázad honvédje volt; idült vesegyulladás okozta a halálát 1943. május 11-én; holttestét hazaszállították.

Ferenczi László 23 éves zalaegerszegi mészáros és hentessegédet, a zalaegerszegi 17/III. zászlóalj tizedesét a nyíregyházi 554. számú hadikórházból szállították át Zalaegerszegre, ahol 1943. július 3-án hunyt el. A halál oka szervi idegbetegség, gócos agylágyulás.

Kurja József 24 éves győrszentiváni földműves a tatai 33/II. zászlóaljban szolgált honvédként, a keleti fronton kar- és tüdőlövés érte 1944. július 19-én. A szövődményként kialakult tüdő- és mellhártyagyulladásban halt meg 1944. augusztus 16-án. Holttestét szülei hazaszállították. Gavallér József 36 éves debreceni napszámos, az ungvári 24/I. zászlóalj honvédje szilánk okozta hashártya-

gyulladásban hunyt el 1944. augusztus 17-én. A zalaegerszegi új köztemetőben temették el, később exhumálták, és hazaszállították.

Az Udvarhely megyei Bikafalváról származó Kiss János 37 éves ács, a 27/II. zászlóalj honvédje a Kárpátok védelmében Jamnánál (Ukrajna) tüdőlovést kapott 1944. augusztus 6-án. Közel két hét múlva vesztette életét az 527. hadikórházban 1944. augusztus 19-én. A zalaegerszegi új temetőben helyezték örök nyugalomra református szertartás szerint.¹⁸⁴

Balázs József 37 éves gyergyóditrói földművest, a 21. székely határvasz zászlóalj honvédjét az 1944. szeptember 5-én érkező kórházvonat szállította Zalaegerszegre, még aznap életét vesztette szívgyengeség és vesegyulladás miatt.

Oláh József 53 éves sebsiköröspataki napszámos, a 11. székely határőr zászlóalj honvédje az Úz völgyében kapott lövést. Hadikórházba érkezése másnapján (1943.szeptember 6-án) belehalt sebesülése következményeibe.

A székely katonákat az új köztemetőben helyezték örök nyugalomra szeptember 8-án. Nemzeti lepellel borított koporsóik mellett ápolónők, bajtársak álltak meghatottan; kivonult a katonai díszszakasz és a hadikórház vezetősége. A zalaegerszegiek virágcsokrai beborították sírjaikat.

Makai Gyula 33 éves, mezőberényi származású levente körzetparancsnokot, az 55/III. zászlóalj hadnagyát ugyancsak a két nappal korábbi sebesültvonat szállította a hadikórházba; 1944. szeptember 7-én hunyt el. A kárpáti harcok során szerzett sérülései következtében embólia, vérmérgezés és szívgyengeség alakult ki szervezetében. Makai főhadnagy édesanyja részt tudott venni a református szertartású temetésen. Még akkor indult útnak, amikor fiának életveszélyes sebesüléséről megkapta az értesítést.¹⁸⁵

Tóth Bálint 24 éves káposztásszentmiklósi székely honvéd 1944. szeptember 8-án halt meg tüdőgümőkórban. Temetésére kivonult egy szakasz honvéd és a sebesült bajtársak, akikkel együtt küzdött a Kárpátok védelméért. Katonai kürtszó és fegyveres tisztelgés közben szállt le a „koporsó a zalai föld mélyébe, ahol a küzdelemben elsorvadt

183 ZU 1943. ápr. 21. (90. sz.) 2. p.

184 ZMÉ 1944. aug. 19. (187. sz.) 7. p.; ZU 1944. aug. 21. (188. sz.) 3. p.

185 ZU 1944. szept. 7. (203. sz.) 3. p.; ZMÉ 1944. szept. 7. (203. sz.) 3. p., szept. 9. (205. sz.) 3. p.

erejű honvéd poraiból majd az a szebb jövő támad, amelyben egymást öleli át a székely és a göcseji magyar” – fogalmazott Bertha Ferenc református táborigazgató halotti beszédében.¹⁸⁶

Tankó József 31 éves gyimesbüki földműves, a mihályszállási 32/5. székely határvasárnap őrs honvédje szívgyengeségben halt meg 1944. szeptember 10-én.

Ésik Béla 30 éves, református tiszabzdédi földműves a 12. gyalogezred honvédeként vett részt a Kárpátok védelmében, ahol egy ellenséges gránát letépte lábáról az izmokat. Hetekig tartó szenvedés után, vérmérgezés következtében hunyt el 1944. szeptember 14-én.¹⁸⁷

A Bács-Bodrog megyei Küllőről származó Hermann József 45 éves szabó a zombori 653. munkavezető törzsnél szolgált honvédként. Tüdőgyulladás, a jobb lábszár és comb gennyes szövetségi gyulladása, vérmérgezés okozta halálát 1944. szeptember 29-én.

Halász József 25 éves nagyberezsnai (kárpátaljai) református földműves, a 26. honvéd zászlóalj őrzővezetője 1944. október 26-án vérmérgezésben vesztette életét.

Pleiszer Antal földműves, az újvidéki műszaki repülő kiképzőosztály tizedese, aki a Komárom megyei Szemetről vonult be, agy-, mell- és hashártyagyulladásban hunyt el 1944. november 8-án.

Tóth József 40 éves tükösi malomácsnak, a zalaegerszegi 17/III. zászlóalj honvédjének halálát szívizom-elfajulás okozta 1944. november 25-én.

Zsivcsák József 22 éves földműves, aki a Szilágy megyei Magyarpatokról származott, és a pécsi 4. honvéd helyőrségi kórházhoz volt beosztva, vérmérgezésben halt meg 1944. november 25-én.

Balogh László 54 éves, református debreceni magántisztviselő, tartalékos főhadnagy 1944. november 25-én szívbénulás, általános gümőkór áldozata lett.

Vörös Jenő 23 éves zalaegerszegi cipészt a soproni 101. gépvontatású nehéztüzér osztályhoz sorozták be, végül tüdőgümőkór győzte le fiatal szervezetét 1944. október 26-án.

Gebei János 30 éves gyulai református földműves, a 10. csendőrpáncsnokság csendőrmestere 1944.

november 12-én halt meg tüdő- és hashártya gümőkórban.

Szegedi Ferenc 47 éves asztalos Kecskemétről vonult be, és a Zalatárnokon állomásozó légvédelmi fényszóró ütegnél szolgált kórházba kerülésekor. Halálát bélelzáródás, szívbénulás okozta 1944. november 29-én.

Az 527. hadikórház katolikus halotti anyakönyvébe az utolsó, 21. bejegyzés 1944. december 6-án történt: Egon Knoll 23 éves postaalkalmazott, a német hadsereg tizedese fejlődés következtében fellépő agyhártyagyulladásban hunyt el ezen a napon.

A Nagybakonból való Szabó Efraim 24 éves református szabó, a 25. táborigazgató honvédje, baleset okozta haslövés miatt kialakult hashártyagyulladásba halt bele 1944. december 9-én.

A Maros-Torda vármegyei Kisgörgényben született Gaál Mihály 23 éves református földművesnek, a 27. táborigazgató honvédjének tüdőgümőkór okozta halálát 1944. december 11-én.

A zalaegerszegi Göcseji úti köztemető második világháborús katonasírait tíz kivételével felszámolták a hatvanas években. Az önkormányzat 2002. november 28-án emlékművet állíttatott a második világháború következtében Zalaegerszegen elhunyt 61 magyar katonának, köztük az 527. hadikórház hősi halottjainak.¹⁸⁸

186 ZU 1944. szept. 9. (204. sz.) 7. p.; ZMÉ 1944. szept. 9. (205. sz.) 6. p., szept. 11. (206. sz.) 4. p.

187 ZMÉ 1944. szept. 15. (209. sz.) 3. p.; ZU 1944. szept. 16. (210. sz.) 5. p.

188 ZH 2002. márc. 9. (58. sz.) 6. p., nov. 29. (278. sz.) 1., 4. p.

Rövidítések

Levéltári források

BM Irattár – Balatoni Múzeum Irattára

HIM KI – Hadtörténelmi Intézet és Múzeum. Központi Irattár
Veszteségi kartonok – Második világháborús veszteségi kartonok (Digitalizálva elérhető: www.hadisir.hu)

HL – Hadtörténelmi Levéltár

HL segédlet – A Hadtörténelmi Levéltárban őrzött dokumentumok segédletei. 03. III. Egészségügyi szervek 1900–1948 segédletei. Kórházak 1914–1948
527. hk. akv. – VI. 36. Katonai egyházi szervezetek anyakönyvei 1743–1951. M. kir. 527. sz. hadikórház Zalaegerszeg. Római katolikus halotti anyakönyv 1942. okt. – 1944. dec.
527. hk. gazd. hiv. ir. – III. 217. 1. doboz. Az 527. sz. hadikórház gazdasági hivatalának iratai

MNL ZML – Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára

Egyedi ir. – Egyedi iratok gyűjteménye

Főisp. ir. – Zala vármegye főispánjának iratai (1865–1950). Általános iratok (1865–1950)

Gimn. ir. 1943/44. – Zalaegerszegi M. Kir. Állami Deák Ferenc Reálgymnázium. Iktatott iratok 1943/44.

Gimn. ir. 1944/45. – Zalaegerszegi Állami Deák Ferenc Gimnázium. Iktatott iratok 1944/45.

Polgm. ir. – Zalaegerszeg Város polgármesterének iratai. Közigazgatási iratok

Hírlapok, közlönyök

BK – Balatoni Kurír

KÉ – Központi Értesítő

KV – Keszthely és Vidéke

ZH – Zalai Hírlap

ZMÉ – Zalai Magyar Élet

ZÖ – Zalai Összetartás

ZU – Zalamegyei Ujság

Irodalom

Béke poraikra 2. – Béke poraikra 2. Dokumentum-émlékkönyv a II. világháborúban, a történelmi Magyarország területén elesett, meghalt magyar katonákról és munkaszolgálatosokról. (Szerk. Bús János) Bp., 2001.

Brüll Miklós 1984. – Brüll Miklós: A Magyar Vöröskereszt tevékenysége az első és a második világháború időszakában. Bp., 1984.

Dokumentumok Zala megye történetéből – Dokumentumok Zala megye történetéből 1944–1947. (Zalai Gyűjtemény 37.) (Szerk. Káli Csaba, Mikó Zsuzsa) Zalaegerszeg, 1995.

HL repertórium 2003. – A Hadtörténelmi Levéltár katona-egészségügyi iratainak repertórium 1740–1980. (Szerk. Kiss Gábor) Bp., 2003.

Káli Csaba 2021. – Káli Csaba: Zala megye szovjetizálása 1945–1950. (Magyar vidék a 20. században 6.) Bp., 2021.

- Kapronczay Károly 2015. – Kapronczay Károly: A magyar katonaegészségügy a második világháború éveiben. In: Háború és orvoslás. Az I. világháború katonaegészségügye, annak néhány előzménye és utóélete (Összeállította Kapronczay Károly) Bp., 2015. 251–256. p.
- Kovács Tibor 2008. – Kovács Tibor: Vöröskeresztes élet Zala vármegyében 1881–1945. A Vöröskereszt zalai története. Zalaegerszeg, 2008.
- Kurucz Tibor – Benkő György 1973. – Kurucz Tibor – Benkő György: A gyógyszerészet szerepe a II. világháború katonaegészségügyében. In: Honvédorvos 1973. 7–9. sz. 217–230. p.
- Molnár András – Szabó Péter 2013. – Molnár András – Szabó Péter: Zalai honvédek a Donnál. A magyar királyi 9. honvéd könnyű hadosztály története fényképeken, 1942–1943. Zalaegerszeg, 2013.
- Notre Dame évkönyv 1943. – A Notre Dame Női Kanonok és Tanítórend zalaegerszegi „gróf Klebersberg” r. kat. tanítóképző-intézetének, leánylíceumának, polgári leányiskolájának és elemi népiskolájának évkönyve az 1942–43. iskolai évről. Zalaegerszeg, 1943.
- Oroszy Zoltán 1985. – Oroszy Zoltán: A zalaegerszegi általános iskolák negyedszázados története. (Zalaegerszegi Füzetek 4.) Zalaegerszeg, 1985.
- Révai Tamás 2008. – Révai Tamás: Ellátási hiányosságok hatásai a funkcionális vesebetegségek kialakulására a Magyar Királyi Honvédségben 1941–1945. Doktori (PhD) értekezés. Bp., 2008.
- Szántó Endre 2009. – Szántó Endre: Hévíz története 3. Trianontól a II. világháború végéig (1920–1945). Hévíz, 2019.
- Szilvás Rudolf 1998. – Szilvás Rudolf [et al.]: A 150 éves Zala Megyei Kórház jubileumi évkönyve, 1848–1998. Zalaegerszeg, 1998.
- Vajda Lászlóné 1996. – Vajda Lászlóné: A zalaegerszegi Zrínyi Miklós Gimnázium története. In: Emlékkönyv a zalaegerszegi Zrínyi Miklós Gimnázium fennállásának 100. évfordulójára, 1896–1996. Zalaegerszeg, 1996. 6–50. p.
- Zalaegerszegi honvédek a Donnál – Zalaegerszegi honvédek a Donnál. A magyar királyi 17. honvéd gyalogezred III. zászlóaljának története, 1942–1943. (Zalai Gyűjtemény 74.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 2013.